

ตีปฎีกสิกขาลัย

ธาตุอาชยาน

ตีปฎีกสิกขาลัย

สถาบันโพธิยาลัยวัดจากแดง

บทท่องจำธาตุ

อสชฌายมลา มนฺตา.

(ขุ. ธ. ๒๕/๔๗)

มนต์มีการไม่ท่องบ่นเป็นมลทิน

แสดงวิธีท่องธาตุ จำง่าย ได้เร็ว

พระมหาสังัด ญาณพล
เรียบเรียง

พระมหาประนอม ธมฺมาลงกาโร
ตรวจชำระและจัดพิมพ์

ธาตุอาชยาน

บทท่องจำธาตุ

แสดงวิธีท่องธาตุ จำง่าย ได้เร็ว

พระมหาสงัด ญาณพโล : เรียบเรียง

พระมหาประนอม ฐมมาลงกาโร : ตรวจชำระและจัดพิมพ์

ติปิฎกสิกขาลัย สถาบันโพธิยาลัยวัดจากแดง

อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ

ธาตุดุอาชยาน

ผู้เรียบเรียง :

พระมหาสัจด์ ญาณพล ป.ธ. ๖

วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร

คณะ ๑๘ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

ISBN :

978-616-577-138-2

ตรวจชำระและจัดพิมพ์ : พระมหาประนอม ธมมาลงกาโร

สาสนธชธรรมาจริยะ เจ้าอาวาสและอาจารย์ใหญ่

ติปิฎกสิกขาลัย สถาบันโพธิยาลัยวัดจากแดง

๑๖ หมู่ ๖ ถนนเพชรหิรัญช ซอยเพชรหิรัญช ๑๐

ตำบลทรงคนอง อำเภอพระประแดง

จังหวัดสมุทรปราการ ๑๐๑๓๐ โทร. ๐๒-๔๖๔-๑๑๒๒

เจ้าภาพจัดพิมพ์ :

๑. กลุ่มวิสุทธีมรรค

๒. กลุ่มญาติธรรมท่าทรายกนก

๓. กลุ่มนักเรียนติปิฎกสิกขาลัย

๔. กลุ่มนักเรียนบาลี

๕. กลุ่มนักศึกษาพระอภิธรรม

๖. กลุ่มโรงเรียนสยามสามไตร

๗. กลุ่มโรงเรียนรุ่งอรุณ

พิมพ์ครั้งที่ ๓ :

ธันวาคม ๒๕๖๓ จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ที่ :

หจก.แอลซีพี ฐิติพรการพิมพ์ (ในเครือบุญกิจเลี้ยงเลี้ยง
เพียรเพื่อพุทธศาสน์)

LCP ๑๐๕/๑๑๐-๑๑๒ ถนนประชาอุทิศ ซอย ๔๕

แขวงบางมด เขตทุ่งครุ กรุงเทพมหานคร ๑๐๑๔๐

โทรศัพท์ ๐๒-๘๗๒-๘๘๘๗, ๐๘๘-๖๓๙-๔๕๘๘

www.thitiporn.com

คำอนุโมทนา

ธาตุ เป็นรากศัพท์หรือบทในภาษาบาลี เช่น ภู ธาตุ สามารถสร้างคำศัพท์ได้หลากหลาย เช่นคำว่า ภูติ (ย่อมมี, ย่อมเป็น) เป็นบทอาขยาต สร้างมาจาก ภู ธาตุ + อ ปัจจัย + ติ วิภัติ, ภูติ (มีแล้ว, เป็นแล้ว, เทวดา) เป็นศัพท์นาม สร้างมาจาก ภู ธาตุ + ต ปัจจัย เป็นต้น จากตัวอย่าง จะเห็นว่า ภู ธาตุ สามารถกระจายเป็นอาขยาตและนามได้

ฉะนั้น ภู ธาตุ เป็นต้น แม้เพียงธาตุเดียว สามารถสร้างคำได้มากมาย เป็นจำนวนร้อยคำพันคำอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ไม่ว่าจะรูปคำจะเปลี่ยนได้หลากหลายปานใดก็ตาม แต่หากนักศึกษามีความเข้าใจธาตุที่เป็นรากศัพท์ของศัพท์นั้น ๆ ได้แล้ว ย่อมสามารถเข้าถึงอรรถหรือความหมายของศัพท์นั้น ๆ ได้ไม่ยาก

ธาตุอาขยาน บทท่องจำที่ช่วยให้นักศึกษาทรงจำธาตุและความหมายได้โดยง่าย เป็นประโยชน์ในการสร้างคำศัพท์ในภาษาบาลีที่เกื้อกูลต่อการศึกษา ไวยากรณ์บาลีและพระไตรปิฎกได้เป็นอย่างดี

ขออนุโมทนากับทุกท่าน ทั้งผู้เรียบเรียง ผู้จัดทำต้นฉบับ และเจ้าภาพผู้อุปถัมภ์การจัดพิมพ์ ที่มีกุศลจิตประสงค์จะเผยแพร่ธาตุอาขยานนี้ให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาพระพุทธศาสนาสืบต่อไป และขอความเจริญรุ่งเรืองในธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจงมีแก่ทุกท่าน เทอญ

พระมหาประนอม ธมมาลงกาโร

คำนำ

หนังสือ **ธาตุอาขยาน** เรียบเรียงโดย พระมหาสัจด์ ญาณพโล ป.ธ. ๖ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร จัดทำโดย เขมะนันโท เป็นบทท่องจำธาตุ ที่ผู้เรียบเรียงได้นำธาตุและความหมาย จำนวน ๓๖๐ ธาตุ จากคัมภีร์ธาตุปฐพีปิคา หรือพจนานุกรม บาลี-ไทย แผนกธาตุ ของหลวงเทพดรณานุศิษฏ์ (ทวี ธรรมธัช ป. ๙) และคัมภีร์ธาตุอื่น ๆ มาร้อยเรียง เป็นคำคล้องจองอย่างสละสลวย พร้อมทั้งยกตัวอย่างบทกิริยาไว้ด้วย ช่วยให้ผู้อ่าน และศึกษาสามารถจดจำธาตุและความหมายได้ง่ายและรวดเร็ว

ติปิฎกสิกขาลัย สถาบันโพธิยาลัยวัดจากแดง พิจารณาเห็นว่า หนังสือ **ธาตุอาขยาน** ชุดนี้ เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาภาษาบาลี เพราะเมื่อผู้ศึกษา ท่องจำธาตุ ความหมาย และตัวอย่างบทกิริยาได้แล้ว ต่อไปก็ฝึกผันรูปกิริยา ด้วยวิภัติอาขยาตทั้ง ๘ หมวด จนแคล่วคล่อง จากนั้น ฝึกประกอบบทประธาน กับบทกิริยา แล้วฝึกประกอบรูปประโยค จนเกิดทักษะในภาษาบาลีอันจะเป็น ประโยชน์ต่อการศึกษาภาษาบาลีชั้นสูงต่อไปอีกด้วย จึงได้ตรวจชำระและจัดพิมพ์ หนังสือชุดนี้ขึ้น เพื่อเป็นคู่มือสำหรับนักศึกษาและพุทธศาสนิกชนผู้สนใจทั่วไป

ขอให้ผู้ร่วมจัดทำและผู้อุปถัมภ์การจัดพิมพ์ทุกท่าน จงประสบสุขสวัสดิ์ในที่ ทุกสถานทุกเมื่อ เทอญ

พระมหาประนอม ธมฺมาลงกาโร

เจ้าอาวาสวัดจากแดง

สารบัญ

เรื่อง	หน้า	เรื่อง	หน้า
คำอนุโมทนา		จตุทสโม วกุโค.....	๑๕
คำนำ		ปณณรสม วกุโค.....	๑๖
สารบัญ		โสฬสโม วกุโค.....	๑๗
ธาตุอาขยาน		สตรสม วกุโค.....	๑๗
ปจโม วกุโค.....	๘	อฏฐารสม วกุโค.....	๑๘
ทุติโย วกุโค.....	๙	เอกุนวีสติโม วกุโค.....	๑๙
ตติโย วกุโค.....	๙	วีสติโม วกุโค.....	๑๙
จตุตโถ วกุโค.....	๑๐	เอกวีสติโม วกุโค.....	๒๐
ปญจโม วกุโค.....	๑๐	ทวาวีสติโม วกุโค.....	๒๑
ฉฎโฐ วกุโค.....	๑๐	เตวีสติโม วกุโค.....	๒๒
สตรโม วกุโค.....	๑๑	จตุวีสติโม วกุโค.....	๒๓
อฏฐโม วกุโค.....	๑๑	ปญจวีสติโม วกุโค.....	๒๓
นวม วกุโค.....	๑๑		
ทสม วกุโค.....	๑๒		
เอกาทสม วกุโค.....	๑๓		
ทวาทสม วกุโค.....	๑๔		
เตรสม วกุโค.....	๑๕		

ธาตุอาชยาน

แสดงวิธีท่องธาตุ จำง่าย ได้เร็ว

อ่านตรงนี้ก่อนลงมือท่อง

๑. ตามปรกติที่เคยท่องกันมาว่า “ภู ธาตุ เป็นไปในความมี ในความเป็น หรือ ภู ธาตุ ในอรรถว่า มี... ในอรรถว่า เป็น... ในที่นี้ได้ตัดคำว่า “เป็นไปในความ หรือ ในอรรถว่า” ออกเสียเป็นบางตัว ใช้ท่องเฉพาะคำแปลเท่านั้น

๒. คำแปลวรรคหน้า เป็นของธาตุตัวหน้า คำแปลวรรคหลัง เป็นของ ธาตุตัวหลัง

๓. ธาตุที่ประกอบวิภัติ ปัจจัย สำเร็จรูปแล้ว ในวงเล็บ เป็นเพียง ยกตัวอย่างประกอบ ไม่ต้องท่อง คงท่องเฉพาะนอกวงเล็บเท่านั้น แต่ควรจำรูป สำเร็จให้ได้ด้วย

๔. ขณะท่อง ตั้งตัวตรง รวบรวมสติให้คงที่ ท่องซ้ำ ๆ เป็นวรรค ๆ วรรคหน้า ๕ คำ วรรคหลัง ๖ คำ ทำจังหวะของเสียงให้ซ้ำ-เร็ว พอควร ตามอง ตัวไปด้วย จะจำตัวได้แม่นยำแล

ปสิทธิ เต โหตุ สพพทา

ส. ญาณพล

๑๖ มิถุนายน ๒๕๐๒

ทฤติโย วคฺโค (รฐาทิคณ)

รฐ	กั้น, และ ปิด	ไหว, พลาด, ผิด ใช้ ชล	(รฐรฐติ - ปกฺชลติ)
มฺจ	เปลื้อง, ปลด, ปล่อย	ถ้าธาตุ ลอย ใช้ วห^๑	(มฺจจติ - วหติ)
ภฺช	ในความกิน	เปลี่ยน, แปรลง, สิ้น ใช้ พฺยย	(ภฺชชติ - พฺยเยติ)
ภฺท	ต่อ, ทำลาย	เจาะ, ถาก, ไส ใช้ ตจฺฉ	(ภฺททติ - ตจฺฉติ)
ลฺป	ฉาบ, ไล้, ทา	ประหาร, ฆ่า ใช้ หน	(ลฺปปติ - หนติ)

ตติโย วคฺโค (ทิวาทิคณ)

ทิว ^๒	ในความเล่น	ฟ้อน, รำ, เต้น ใช้ นฏ	(ทิวพฺพติ - นฏฺเถติ)
สิว ^๓	ในความเย็บ	ป่วย, ไข้, เจ็บ ใช้ ชฺร	(สิวพฺพติ - ชฺรติ)
พฺช	ตรัสรู้	ใจหดหู่ ใช้ กฺจ	(พฺชชฺฉติ - สงฺกฺจติ)
ชฺ	ธาตุ เหว, เสื่อม, สิ้น	กิน, เคี้ยวกิน ใช้ ขาท	(ชฺยติ - ขาทติ)
มฺห	ธาตุ หลงไหล	เจริญ, ใหญ่ ใช้ มท	(มฺยหติ - มหติ)
มฺส	ในความลี้ม	ถ้าธาตุ ตี๋ม ใช้ ปิว^๔	(มฺสฺสติ - ปิวติ)
รณฺช ^๕	ย้อม, กำหนด	พูดไม่ชัด ใช้ มิเลฉ^๖	(รณฺชติ - มิเลฉฺฉติ)

^๑ ฉบับเดิมเป็น วุห แต่ในที่นี้ใช้ วห เพื่อให้สอดคล้องกับข้อความในสัททณิธิ ธาตุมาลา ที่กล่าวว่า “วห ปาปุณฺณ วหติ วาริวโห. วห ธาตุ เป็นไปในการให้ถึง, นำไป. วหติ ย่อมนำไป, วาริวโห แม่น้ำ, มหาสมุทร” เป็นกฎาทิคณะ.

^{๒-๓} ในคัมภีร์กัจจายณะ เป็นต้น ใช้รูปว่า ทิว, สิว “ทิว ก็พ่าย. ทิว ธาตุ เป็นไปในการเล่น. สิว ตนตสนฺตนาเน. สิว ธาตุ เป็นไปในการสืบทอดเส้นด้าย, การเย็บ”

^๔ ในคัมภีร์กัจจายณะ เป็นต้น ใช้รูปว่า ปา เป็นกฎาทิคณะ กล่าวอรรถการตี๋ม “ปา ปาเน” เช่น ปาติ ย่อมตี๋ม, อรรถการรักษา, เลียง “ปา รกฺชณฺ” , อรรถเต็ม, ทำให้เต็ม “ปา ปุรณฺ” แต่ในการประกอบรูปศัพท์ เช่น ปิวติ ย่อมตี๋ม (ปา + อ + ติ) ให้แปรลง ปา เป็น ปิพ ด้วยสูตรว่า “ปา ปิโพ”, แปรลง พ เป็น ว ด้วยสูตรว่า “กฺวจิ ธาตุวิภตฺติบุปฺจยानํ” เป็นต้น

^๕ ฉบับเดิมเป็น รช ในที่นี้เปลี่ยนเป็น รณฺช เพื่อให้สอดคล้องกับข้อความในสัททณิธิ ธาตุมาลาว่า “รณฺช ราเค. รณฺช ธาตุ เป็นไปในความกำหนด” เช่น รณฺชติ ย่อมกำหนด เป็นทิวาทิคณะ, นอกจากนี้ จะเปลี่ยนเป็น รณฺช ก็ได้ ดังข้อความในสัททณิธิ ธาตุมาลาว่า “รณฺช ราเค. รณฺช ธาตุ เป็นไปในการย้อม, กำหนด, ยินดี” เช่น รณฺชติ ย่อมยินดี เป็นกฎาทิคณะ

^๖ ในสัททณิธิ ธาตุมาลา กล่าวว่า “มิเลฉ อวียตฺตายํ วาจาํ มิเลฉฺฉติ. มิเลชฺ. มิเลฉ ธาตุ เป็นไปในการพูดไม่ชัด เช่น มิเลฉฺฉติ ย่อมพูดไม่ชัด. มิเลชฺ พุดอย่างเสียงสัตว์ร้อง (ชาวป่า, คนป่า)” ฎ.

จตุตถโถ วกโค (สุวาทิกณ)

สุ	ธาตุ ในความพึง	ฉุด, คร่า, รัง ใช้ กทม	(สุณาติ - กทมติ)
ว	ธาตุ ในความร้อย	ขบ, กัด, ต่อย ใช้ ทส ^๑	(วุณาติ - ทสติ)
ลี	ธาตุ ผูก, และ พัน	ต่อสู้อัน ใช้ ยุร	(ลีโณติ - โยธติ)

ปณจโม วกโค (กียาทิกณ)

กี	ธาตุ ในความซื้อ	เคารพ, นับถือ ใช้ มห	(กิณาติ - มหยติ)
ช	ธาตุ ชนะ, มีชัย	อ้วน, ล่ำ, ใหญ่ ใช้ มิว	(ชินาติ - มิวติ)
จ ^๒	ธาตุ ความจำกัด	เจียบ, สงัด ใช้ วิจ	(จุนาติ - วิวิจจติ)
จิ	ธาตุ ก่อ, สั่งสม	ถ้าธาตุ จม ใช้ สิท ^๓	(จินาติ - นิสิตติ)
ลู ^๔	ธาตุ ตัด, และ เกี่ยว	โศก, แห้ง, เหี่ยว ใช้ สจ	(ลุนาติ - โสจติ)
ณา	ธาตุ ในความรู้	ถ้าลาด, ปู ใช้ ธร	(ชานาติ - สนธรติ)
มุ	ธาตุ ฝืด, และ โปรย	ลัก, ขโมย ใช้ มุส	(มุณาติ - มุสนาติ)

ฉฏโฐ วกโค (คหาทิกณ)

คห	ยึด, ถือเอา	โง่, และ เวลา ใช้ ขุพ	(คณหาติ - ขุพติ)
----	-------------	-----------------------	------------------

^๑ ในธาตุวัตถสังคหะ (คาถา ๑๔๔) ใช้รูปว่า ทส มีอรรถการกัด-ต่อย “ทส ทสเน” เป็นสุวาทิกณะ, ส่วนในคัมภีร์ปทรูปสัทธิ และสัททนีติ ธาตุมาลา ใช้รูปว่า ทส “ทส ทสเน. ทส ธาตุ เป็นไปในการกัด” เป็นสุวาทิกณะและจฺรธาทิกณะ เช่น ทสติ ย่อมกัด, ทสเสติ ทสยติ ย่อมกัด, ย่อมเคี้ยว

^๒ ในคัมภีร์กัจจายณะ เป็นต้น ใช้รูปว่า จู “จู กมปน. จู ธาตุ เป็นไปในความห้วนไหว” เป็นกียาทิกณะ ในการประกอบรูปศัพท์ เช่น จุนาติ (จู + นา + ติ) ให้รัสสะ อุ เป็น อุ ด้วยสูตรว่า “กวจิ ธาตุวิภตติปจฺจยानัน” เป็นต้น ถ้าใช้รูปว่า จู มีอรรถว่า ไป เป็นต้น “จู ภู คติอิเร สียา, สวา จาเล. (ธาตุวัตถสังคห. ๒๐๔) จู ธาตุ เป็นไปในการไป-ถึง-บรรลุ, มั่นคง เป็นสุวาทิกณะ, ในความให้ห้วนไหว, กำจัด เป็นสุวาทิกณะ”

^๓ ในคัมภีร์กัจจายณะ เป็นต้น ใช้รูปว่า สท “สท สรณคตยาวसानesu. สท ธาตุ เป็นไปในการแผ่ไปและสิ้นสุดการไป-นั้น” แต่ในการประกอบรูปศัพท์ เช่น นิสิตติ ย่อมนั่ง (นิ + สท + อ + ติ) ให้แปลง สท เป็น สิท ด้วยสูตรว่า “สทสส สิทตติ” แต่ในคัมภีร์สัททนีติ ธาตุมาลา ใช้เป็น สิท ดังข้อความว่า “สิท วิสรณคตยาวसानesu” เช่น สสิทติ, อวสิทติ ย่อมจม

^๔ ในคัมภีร์กัจจายณะ เป็นต้น ใช้รูปว่า ลู “ลู เฉทเน. ลู ธาตุ เป็นไปในการตัด” รัสสะ อุ เป็น อุ ด้วยสูตรว่า “กวจิ ธาตุวิภตติปจฺจยानัน” เป็นต้น

สตุตโหม วคฺโค (ตนาทิกณ)

ตณ ^๑ ความแผ่ไป	แตกสลาย ใช้ รูป	(ตโนติ - รูปปติ)
กร ในความทำ	เหยียบ, ขย้า ใช้ มทท	(กโรติ - มททติ)
สก ในความอาจ	ดำ, บริภาษ ใช้ ชจจ	(สกกโถติ - ชจจติ)
ชาคร ในความตื่น	เปียก, ชุ่ม, ชื่น ใช้ ทิม ^๒	(ชาครโรติ - เตมติ)

อฏฺฐโหม วคฺโค (จฺราทิกณ)

จฺร ในความลัก	ทำให้ลำบาก ใช้ เหฐ ^๓	(โจเรติ - วิเหฐติ)
ตกก ในความตริก	คะนึ่ง, นึก ใช้ สร	(ตกเกติ - อนุสฺสรติ)
ลกข น้บ, กำหนด	ไหล, ราว, รด ใช้ ลิจ	(ลกฺเขติ - อาสิณฺจติ)
มนต ความปรึษา	เคารพ, บุษา ใช้ ปุช	(มนเตติ - ปุเชติ)
จินต ในความคิด	จวบ, จุมพิต ใช้ นิกข	(จินเตติ - นิกฺขติ)

นวโหม วคฺโค

ภี ชาติ ในความกลัว	เปลอ, เมามัว ใช้ มท	(ภายติ - ปมชฺชติ)
ปุปฺผ บาน, เผล็ดดอก	เกิด, ไหลออก ใช้ ปุส ^๔	(ปุปฺผติ - ปุสฺติ)
วิส พราก, จากกัน	ฟ้าร้อง, ลั่น ใช้ คท	(วิสนาติ - คเทติ)

^๑ ในคัมภีร์กัจจายนะ เป็นต้น ใช้รูปว่า ตณฺ “ตณฺ โต วิตถาเร ภูจฺราทิ ตฺ, อุปกฺกาเร สทฺธาฆาเต อุปฺตาปรเวสุ จ. (ชาตฺวตฺถสงฺคห. ๑๕๔) ตณฺ ชาติ เป็นไปในการแผ่ขยาย เป็นตนาทิกณ, ในการทำอุปการะ, ทำลายศรัทธา, ให้เดือดร้อน, ร้อง เป็นภูวาทิกณและจฺราทิกณ”

^๒ ในชาตฺวตฺถสงฺคหะ (คาถา ๑๖๒) ใช้รูปว่า ทิม “ติโหม กิเลเท ภูจฺจฺทิ. ทิม ชาติ เป็นไปในความเปียก, ชุ่ม, ชื่น” เป็นภูวาทิกณ จฺราทิกณ และทิวาทิกณ, แต่ในสัททนิติ ชาติมาลา ใช้รูปว่า ทิม “ติมุ อทฺทภาเว. ทิมฺ ชาติ เป็นไปในความเปียก, ชุ่ม, ชื่น” เป็นภูวาทิกณ

^๓ เหฐ ตฺ พาทเน ภูติปฺูนินฺนี อุปฺตติยณฺจ วตฺตติ. (ชาตฺวตฺถสงฺคห. ๔๓๐) เหฐ ชาติ เป็นไปในการบีบคั้น (รบกวน, กำจัด, ทำให้ลำบาก, เบียดเบียน), ความเกิดขึ้นแห่งความเจริญและความหมดจด เป็นภูวาทิกณ

^๔ ปุสฺ โปเส ภูทิจฺ จี เสกฺเสนหฺปุรณ, ทิ ทยฺหนฺวิภาเค จฺ อุสฺสคฺเค. (ชาตฺวตฺถสงฺคห. ๒๔๐) ปุสฺ ชาติ เป็นไปในการเลี้ยงดู ภู.ก.ท.จ., ในการรด-ราว, ดัด-เสนหา, ให้เต็ม กิ., ในการเผาไหม้, จำแนก ทิ. ในการละ, ทิ้ง, สลัดทิ้ง จ.

กมป ^๑ สั่น, ห้วน, ไหว	ชาติ เข้าไป ใช้ วิส	(กมปติ - ปวิสติ)
ชน ^๒ ในความชุด	กล่าว, และ พุด ใช้ วท	(ชนติ - วทติ)
รช ยอก, เสียดแทง	ประดับ, แต่ง ใช้ ภูส	(รชชติ - วิภูสติ)
กท ^๓ ครวญ, ร้องไห้	ถึง, เป็นไป ใช้ ปท	(กนทติ - ปฏิปชชติ)
กีฬ เบิกบานใจ	กระแอม, ไอ ใช้ กาส	(กีฬติ - อุกกาสติ)

ทสโม วคโค

อุส ร้อน, กำจัด	ชาติ โบก, พัด ใช้ วิช ^๔	(อุสติ - วิเชติ)
ติช ลับ, ใช้คม	ชาติ นุ่งห่ม ใช้ วส	(เตเชติ - นิวาเสติ)
วิส แม่, กระจาย	สะเทือน, ไหว ใช้ อัญช	(วิสติ - อัญชติ)
อชช จัด, ตกแต่ง	ชาติ เห็นว, แห่ง ใช้ สุต	(อชชชติ - ปริสุสสุติ)
อุส กำจัด, เสียดแทง	เสาะแสวง ใช้ วช ^๕	(อุสติ - วเชติ)

^๑ ในคัมภีร์ปทรูปสัทธิ และสัททนีติ ชาติมาลา ใช้รูปว่า กปิ “กปิ จลเน. กปิ ชาติ เป็นไปในความห้วนไหว, กปิ คติย. กปิ ชาติ เป็นไปในความไป” แต่ในคัมภีร์โมคคัลลานะ ก็ใช้รูปว่า กมป “กมป จลเน. กมป ชาติ เป็นไปในความห้วนไหว” และในคัมภีร์สัททนีติ ชาติมาลา ได้กล่าวถึง กมป ชาติ ว่า “จลนตเถ หิ ‘กมป กมปเนติ ชาติยา ‘กมปตีติ อกมมกสุทตตุรูป. จริงอยู่ ชาตินี้ คือ กมป กมปเน มีอรรถว่า จลน ใช้เป็นสุทตตุรูปที่ไม่มีบทรกรรม ดังนี้ว่า ‘กมปติ ย่อมห้วนไหว”

^๒ ในคัมภีร์กัจจายนะ ปทรูปสัทธิ และสัททนีติ ชาติมาลา ใช้รูปว่า ชนุ “ชนุ อวทารणे. ชนุ ชาติ เป็นไปในความชุด, เจาะ, ไช, เซาะลง, ทำลาย” เป็นภูวาทิกณะ

^๓ กโท ภู โรทนาวานมเท หิ พยาकुเล กทิ, กนโท จ อมเท ภูจ. (ชาติวตถสงคห. ๔๔) กท ชาติ เป็นไปในความร้องไห้-คร่ำครวญ, ร้องเรียก, มัวเมา-ประมาท เป็นภูวาทิกณะ, วุ่นวาย, โขคร้าย เป็นทิวาทิกณะ, กทิ, กนท ชาติ เป็นไปในความร้องไห้-คร่ำครวญ, ร้องเรียก, วุ่นวาย เป็นภูวาทิกณะและจุราทิกณะ

^๔ วิช จู พิชเน. (ชาติวตถสงคห. ๓๗๐) วิช ชาติ เป็นไปในความพัด จ. เช่น วิเชติ, วิชยติ ย่อมพัด (ลม)

^๕ ในคัมภีร์กัจจายนะ ปทรูปสัทธิ โมคคัลลานะ และสัททนีติ ชาติมาลา กล่าวว่า วช ชาติ มีอรรถว่า ไป, ถึง “วช คติมิ.” ส่วนอรรถว่า แสวงหา ท่านกล่าวไว้ในสัททนีติ ชาติมาลา ว่า “วช มคคณ-สงขารesu. วช ชาติ เป็นไปในความแสวงหา, ค้นหา; ประดัง. วเชติ, วชยติ ย่อมแสวงหา” เป็นจุราทิกณะ

ลชชี ในความละอาย	ชาตุ ฉิบหาย ใช้ นส	(ลชชติ - วินสฺสติ)
กส ในความไถ	ถึง, เป็นไป ใช้ วช	(กสติ - วชติ)
จช สละ, ให้ทาน	ชาตุ หยอกกัน ใช้ ลส ^๑	(ปริจจชติ - ลสติ)

เอกาทศโม วคฺโค

สธ ^๒ หย่อน, ไม่ตั้ง	กอด, เคล้าคลึง ใช้ สณช ^๓	(สธติ - สณชติ)
ปณ ^๔ บัญญัติ, แต่งตั้ง	ชาตุ ก่อสร้าง ใช้ มาป ^๕	(ปณติ - มาเปติ)
ตป อิ่ม, อิ่มหน้า	จม, ดำน้ำ ใช้ มุชช	(ตปติ - นิมุชชติ)
คพภ ทรง, รับไว้	ไป, คลานไป ใช้ สปป	(คพภติ - สปปติ)
ขฺมฺส สี, ฤ, บด	ละเว้น, งด ใช้ วชช	(ขฺมฺสติ - ปริวชชติ)
ตส หวาด, ตกใจ	ชาตุ เผา, ไหม้ ใช้ ฌาป ^๖	(ตสฺสติ - ฌาเปติ)
ขุส ประกาศ, กึกก้อง	ติด, ชัด, ช้อง ใช้ สช	(โฆเสติ - สชชติ)
ทม ^๗ ฝึก, ทรมาน	ชาตุ ไถ, หว่าน ใช้ วป ^๘	(ทมเมติ - วปติ)

๑ ลโส ภูติ ปิหายํ จู สิปโปยคมหิ ภู ปน-
 สิลเสทิตติกีฬาสู อู หาสเ วิ วิลาสเน. (ชาตวตถสงคห. ๓๓๖)

๒ ลส ชาตุ เป็นไปในความรัก-ปรารถนา ภู.ที., ประกอบศิลปะ-ให้วิธี จู., แนบชิด, สว่าง-รุ่งเรือง,
 เล่น ภู., ถ้ามี อู เป็นบทหน้า เป็นไปในการหัวเราะ, ถ้ามี วิ เป็นบทหน้า เป็นไปในความสวยงาม

๓ สโถ จู ปติหสสนทพพลยตเน ภูจฺจ โมกขพนธนทิสเน. (ชาตวตถสงคห. ๓๘๒) สธ ชาตุ เป็นไป
 ในการให้หัวเราะเนื่อง ๆ, มีกำลังน้อย-อ่อนเพลีย, พยายาม จู., หลุดพ้น, ผูก, เบียดเบียน ภู.จู.

๔ ในสัททนีติ ชาตุมาลา ใช้รูปว่า สณช “สณช สงค. สณช ชาตุ เป็นไปในความเกี่ยวข้อง-ติดแน่น”
 เป็นกฺวาทิกณะ แต่ในคัมภีร์กัจจายนะและปทรูปสิทธิ ใช้ สนช “สนช สงค.”

๕ ปโณ ภู กยวิกกยถุตีสุ วจเน จู. (ชาตวตถสงคห. ๒๒๐) ปณ ชาตุ เป็นไปในการซื้อขาย
 (กยวิกกย), สรรเสริญ (ถุติ) เป็นกฺวาทิกณะ, ในการพูด (วจเน) เป็นจฺราทิกณะและกฺวาทิกณะ

๖ มาโป มาปนาเร จู. (ชาตวตถสงคห. ๒๘๗) มาป ชาตุ เป็นไปในการสร้าง-เนรมิต, ฆ่า จฺราทิกณะ
 ในชาตูปปทีปิกา (หน้า ๑๕๓) ใช้รูปว่า ฌาป “ฌาป ทาเห ฯลฯ เผา, ไหม้ จู.” ส่วนในกัจจายนะ-
 ชาตุมัญจฺสุสาและชาตวตถสงคหะ ใช้รูปว่า ฌป “ฌป ทาเห สียา ภู. (ชาตวตถสงคห. ๑๔๒)
 ฌป ชาตุ เป็นไปในการเผา-ไหม้-ร้อน เป็นกฺวาทิกณะและจฺราทิกณะ” เช่น ฌปติ, ฌาเปติ และ
 ในสัททนีติ ชาตุมาลา ก็ใช้รูปว่า ฌป เช่นเดียวกัน “ฌป ทาเห” เป็นจฺราทิกณะ

๗ ในคัมภีร์กัจจายนะ เป็นต้น ใช้รูปว่า ทม “ทมฺ ทมเน. ทมฺ ชาตุ เป็นไปในความอดทน, การฝึกฝน”

๘ วโป ตู พิชนิกฺเขปตฺนตฺสนตฺตามฺณฺทเน. (ชาตวตถสงคห ๓๕๖) วป ชาตุ เป็นไปในการหว่านพืช,
 เพาะปลูก, ทอ, โคนศีรชะ เป็นกฺวาทิกณะ

ทวารทสโม วคโค

อิส	เป็นจอม, ใหญ่	นำ, นำไป ใช้ หร	(อิสติ - หรติ)
วร	ห้าม, ป้องกัน	เป็นน้ำมัน ใช้ วส ^๑	(วาเรติ - วาเสติ)
ปส	มัด, ผูกพัน	เป็นประธาน ใช้ ปุร	(ปเสติ - ปุรติ)
ธร	ทรง, ตั้ง, วาง	ผอม, ชุบ, บาง ใช้ กิส ^๒	(ธรติ - กิสฺสติ)
มุส ^๓	เปลือย, หลุดไป	นำ, นำไป ใช้ นร	(มุสติ - นรติ)
ภร	เลี้ยง, เลี้ยงดู	เป็น, มีอยู่ ใช้ อส ^๔	(ภรติ - อตฺถิ)
กุส	ในความตัด	ขว่าง, โยน, ซัด ใช้ อีร	(กุสติ - อีรติ)
อร	ไป, เป็นไป	รัก, รักใคร่ ใช้ ฐส ^๕	(อรติ - ฐเสติ)

^๑ วโส ภู กนฺตินิวาสสิทเท จุ นตีवासनเฉเท ภูจु वरुणात्सिनेहेसु तिโว रुते. (ธาตุวตถสงคห. ๓๖๐) วส ธาตุ เป็นไปในความยินดี (กนฺติ), การอยู่ (นิวาส), การให้ไหลออก (สิท) เป็นภวาทิคุณะ, การโน้มลง (นติ), อบกถีน (वासन), ตัด (เฉท) เป็นจฺรฐาทิคุณะ, การฆ่า-เปียดเปียน (วร), นุ่งห่ม (ฉาท), ดิดใจ-ชอบใจ (สิเนห) เป็นภวาทิคุณะและจฺรฐาทิคุณะ, การร้อง-ขัน (รุต) เป็นทิวาทิคุณะ

^๒ ฉบับเดิมเป็น กิส แต่ในที่นี้เปลี่ยนเป็น กิส เพื่อให้สอดคล้องกับข้อความในธาตุวตถสงคหะ (คาถา ๕๘) ว่า “กิสฺ ทิ ชียเน. กิส ธาตุ เป็นไปในความสิ้นไป, ผอม, บาง, ชุบ เป็นทิวาทิคุณะ” และข้อความในกัจจายนธาตุมัญจสุตา (คาถา ๗๗) ว่า “กิสฺ สาณ. กิส ธาตุ เป็นไปในกาธาก-ทำให้บาง-ผอม” เป็นภวาทิคุณะ

^๓ มุโส ภู วรสมฺโมเส โหติ ภูกึ ตุ จริเย, ทิ เฉเท. (ธาตุวตถสงคห ๒๔๔) มุส ธาตุ เป็นไปในกาธาก-ทุบตี (วร), ความเปลือย-ลึ้ม-หลงลึ้ม (สมฺโมส) เป็นภวาทิคุณะ, เป็นไปในกาธาก-ขโมย (จิริเย) เป็นภวาทิคุณะและกียาทิคุณะ, เป็นไปในกาธาก-ตัด (เฉท) เป็นทิวาทิคุณะ

^๔ ในสัททนีติ ธาตุมาลา กล่าวว่า อส ธาตุ เป็นภวาทิคุณะ เป็นไปในกาธาก-ส่องสว่าง, ถือเอา, ไป “อส ทิตฺยาทาเนสุ จ คติยฺ” เช่น อสติ ย่อมส่องสว่าง, และเป็นไปในความมี, ความเป็น “อส ภูวิ” เช่น อตฺถิ มีอยู่. ฉบับเดิมยกตัวอย่างว่า อสติ แต่ในที่นี้เปลี่ยนเป็น อตฺถิ (อส + อ + ติ) เพื่อให้ตรงกับอรรถว่า มี, เป็น โดยแปลง แปลง ติ วิภตฺติ เป็น ตฺถิ และลบ ส ที่สุดธาตุ ด้วยกัจจายนสูตร ว่า “ติสฺส ตฺถิตฺตํ”

^๕ ในสัททนีติ ธาตุมาลา กล่าวว่า “ฐส กนฺติกรณ ฐเสติ ฐสยติ. ฐส ธาตุ เป็นไปในกาธาก-ความรัก, ทำให้รัก เช่น ฐเสติ ฐสยติ ย่อมทำให้รัก” เป็นจฺรฐาทิคุณะ, ในธาตุวตถสงคหะ (คาถา ๒๐๖) กล่าวว่า “ฐโส จุ โสภากรณ. ฐส ธาตุ เป็นไปในกาธาก-ทำให้สวยงาม เป็นจฺรฐาทิคุณะ”

เตรสโม วคโค

ธส	ธาตุ เสาะหา	เลี้ยง, รักษา ใช้ ปร	(ธาเสติ - ปรติ)
ทร	เผา, เร่าร้อน	ธาตุ เहांหอน ใช้ พุกก ^๑	(ทรติ - พุกกติ)
นส	โกง, โค้ง, คด	สาด, ราด, รด ใช้ ฆร	(นสติ - ปคฆรติ)
ทร	ความเอื้อเพื่อ	คละกัน, เจือ ใช้ มิสส ^๒	(อาทรติ - มิสเสติ)
ภาส	ในความกล่าว	เสื่อม, แก่เฒ่า ใช้ ชร	(ภาสติ - ชรติ)
กुर	ดำว้า, ร้อง	กระทบ, ฎกต้อง ใช้ มุส	(กुरติ - มุสสติ)
กิลิส	ให้เร่าร้อน	ประพฤติ, เทียว, จร ใช้ จร	(กิลิสสติ - จรติ)
คล	ไหลออก, คาย	ฉาบ, ทา, ไล่ ใช้ รุต	(คลติ - รุตติ)

จตุททสโม วคโค

ทา	ธาตุ ในความให้	แผ่, ซ่านไป ใช้ ผร	(เทติ - ผรติ)
รห ^๓	ในความงอก	โกหก, หลอก ใช้ กุห	(รหติ - กุเหติ)
หส	ยืม, หัวเราะ	แทง, ไช, เจาะ ใช้ วิธ	(หสติ - ปฏิวิชฌติ)

^๑ ฉบับเดิมเป็น ภูส แต่ในสันสกฤต ธาตุมาลา ธาตุวัตถสังคหะ และกัจจายนธาตุมัณชูสา ใช้เป็น ภูส ธาตุ ที่มีอรรถการประดับ “ภูส อลงกาเร” เป็นภูวาतिकณะและจฺรธาतिकณะ ฉะนั้น ในที่นี้ จึงเปลี่ยนเป็น พุกก ธาตุ ที่กล่าวอรรถการเห่า, หอน, พุด ดังข้อความในธาตุวัตถสังคหะ (คาถา ๒๕๗) ว่า “พุกก ภูจฺโร, สาทิสททถนเนสฺ. พุกก ธาตุ เป็นไปในการเห่าของสุนัขเป็นต้น, การพุด ภู.จฺ.” และข้อความในสันสกฤต ธาตุมาลา ว่า “พุกก ภูสฺสเน. พุกก ธาตุ เป็นไปในการเห่า, กล่าว” หมายเอาการเห่าของสุนัขเท่านั้น เช่น สุนโฆ ภูสฺสิตฺวา สุนัขเห่าแล้ว, พุกกติ สาท. สุนัขเห่า เป็นภูวาतिकณะ และกล่าวว่าเป็นจฺรธาतिकณะด้วย เช่น พุกกยติ สาท. โจเร. สุนัขเห่าโจร

^๒ ฉบับเดิมเป็น มิส ธาตุ ในสันสกฤต ธาตุมาลา ธาตุวัตถสังคหะ และธาตุมัณชูสา กล่าวว่ามีอรรถ การออกเสียง, การโกรธ เป็นภูวาतिकณะ “มิส มส สทฺเท โรเส จ”, และมีอรรถการจัดแจง เป็นจฺรธาतिकณะ “มิส สชฺชเน”, แต่ถ้าเป็น มิสฺส ธาตุ ในสันสกฤต ธาตุมาลา เป็นต้น กล่าวว่ามีอรรถการผสม “มิสฺส สมฺมิสฺเส” เช่น มิสฺเสติ, มิสฺสยติ ย่อมผสม เป็นจฺรธาतिकณะ ฉะนั้น ในที่นี้ จึงเปลี่ยนเป็น มิสฺส ธาตุ ตามสันสกฤต ธาตุมาลา เป็นต้น

^๓ รุโห ตฺ ชายนเน, อาปุพุโพ อาโรหณมฺหิ อวปุพุโพ ตฺ โอนเต. (ธาตุวัตถสังคห ๓๒๔) รุห ธาตุ เป็นไป ในการเกิด-งอกขึ้น (ชายน) เป็นภูวาतिकณะ., ถ้ามี อา เป็นบทหน้า มีอรรถการขึ้น (อาโรหณ), ถ้ามี อว เป็นบทหน้า มีอรรถการโน้มลง (โอนต)

พร ผูก, ติด, พัน	ธาตุ ออกลิ้น ใช้ สห	(พาเชติ - สหติ)
สถ ผูก, จำลอง	ส่งเสียงร้อง ใช้ สทท	(สาถยติ - สทเทติ)
ลก สำราญ, เพลิน	ชม, สรรเสริญ ใช้ สัส	(ลาเกติ - ปัสสติ)
โฆฏ ^๑ ขว้าง, โยน, ให้	ฉาบ, ทา, ไล้ ใช้ โคม	(โฆฏติ - โคมเมติ)
อตถ ขอร้อง, ขอ	โค้ง, โกง, งอ ใช้ กฏ	(อตถเอติ - ปฏิกฏติ)

ปณฺณรสมโ ม วคฺโค

ตป ร้อน, เผา, ไหม้	ลอย, ปลิวไป ใช้ ตร	(ตปปติ - ตรติ)
ภิกข ในความขอ	โกง, โกง, งอ ใช้ วงก ^๒	(ภิกขติ - วงกติ)
สนต แผล, ขยาย	บุกเข้าไป ใช้ วีร	(สนตติ - วีรยติ)
เภสุ ^๓ ไหว, สะเทือน	ทำให้เปื้อน ใช้ มกข	(เภสติ - มกขติ)
ทร กลัว, น่ากลัว	หุง, ต้ม, คั่ว ใช้ ภช ^๔	(ทรติ - ภชชติ)
ชุส ^๕ ตรอง, วิจารณ์	น่าสงสาร ใช้ กิป	(โชเสติ - กิปติ)
ยาจ วอน, ขอร้อง	หยิ่ง, จองหอง ใช้ คพพ	(ยาจติ - คพพติ)
ปต ตก, หล่นไป	น้อม, กราบไหว้ ใช้ นมสส	(ปตติ - นมสสติ)

^๑ ในสัททนีติ ธาตุมาลา กล่าวว่า โฆฏ ธาตุ เป็นไปในการขว้าง, โยน “โฆฏ เขเป” เป็นจฺรธาติคณฺะ เช่น โฆฏติ โฆฏยติ ย่อมขว้าง

^๒ วงก ธาตุ มีอรรถว่า คด เป็นภฺวธาติคณฺะ ดังข้อความในสัททนีติ ธาตุมาลาว่า “วงก โภฏิลเล วงกติ. วงก. วงก ธาตุ เป็นไปในความคด, โกง, งอ, บิดเป็นเกลียว เช่น วงกติ ย่อมคด, วงก คด” แต่ในธาตุวัตถสังคหะ (คาถา ๓๔๗) และกัจจายนธาตุมัชฺฐุสา (คาถา ๓) ใช้เป็น วกิ ธาตุ ดังข้อความว่า “วกิ โภฏิลลยาตราสุ. วกิ ธาตุ เป็นไปในความคด-งอ, ไป”

^๓ ในสัททนีติ ธาตุมาลา กล่าวว่า “เภสุ จลเน เภสติ. เภสุ ธาตุ เป็นไปในความไหว เช่น เภสติ ย่อมไหว” เป็นภฺวธาติคณฺะ

^๔ ภช ภู ภาคเสวาสุ ทานปาเก จฺรธาทีโก. (ธาตุวัตถสังคห ๒๖๓) ภช ธาตุ เป็นไปในการจำแนก, การเสพ เป็นภฺวธาติคณฺะ, ในการให้, หุงต้ม เป็นจฺรธาติคณฺะ

^๕ ชุส ธาตุ ในสัททนีติ ธาตุมาลา กล่าวอรรถเบียดเบียน “ชุส หีสาย” เป็นภฺวธาติคณฺะ, และอรรถดำริ “ชุส ปริตทุกเน, ชุส ธาตุ เป็นไปในการดำริ, ตริตรอง, พิจารณ จุ.” ในธาตุวัตถสังคหะ (คาถา ๑๔๐) กล่าวอรรถพอใจ, ดำริ “ชุโส ติตฺยฺหเน จุฏ.”

โสฬสโม วกุโค

มฺจฉ หลง, ลมจับ	ชาตุ ส้าง, บ้างคับ ใช้ อาณ	(มฺจฉติ - อาณาเปติ)
ลิข ขุด, ขีด, เขียน	ชาตุ เล่าเรียน ใช้ สิกข	(ลิขติ - สิกขติ)
ตชช ชู่, คูกคาม	ชาตุ จะข้าม ใช้ ตร	(ตชชติ - ตรติ)
วส อยู่, อาศัย	ชาตุ นำไป ใช้ วห	(วสติ - วหติ)
กฺฐ ในความโกรธ	ชาตุ กระโดด ใช้ ลงฆ ^๑	(กฺฐฆติ - ลงฆติ)
ณชณ ชู่, คูกคาม	ชาตุ ไต่ถาม ใช้ ปุจฉ	(ณชณติ - ปุจฉติ)
ฉท ปิดบัง, มุง	ชาตุ บำรุง ใช้ ปาล	(ฉาเทติ - ปาเลติ)
ถป ตั้ง, วางไว้	ชาตุ ชอบใจ ใช้ รุจ	(ถเปติ - รุจจติ)

สตุตรสโม วกุโค

ชุต ขาว, กระจ่าง	ส่องสว่าง ใช้ ชล	(โชตติ - ปชชลติ)
ตป ในความร้อน	ตัด, บั่น, ทอน ใช้ ฉุณ	(ตปปติ - ฉุณติ)
คห อุ้ม, ประคอง	คำรณ, ร้อง ใช้ คช	(ปกคหติ - คชติ)
ภกข กิน, บริโภค	แห้ง, ห้าม, โศก ใช้ ราช	(ภกขเทติ - ราชติ)
จกก ฆ่า, เขี่ย, ตี	แหลกล, ป่นปี้ ใช้ จุณณ	(จกเกติ - จุณณติ)
ทิส ^๒ เตรียมตัวไว้	ไม่พอใจ ใช้ ทุส	(อุปทิสติ - ปทุสสุติ)

^๑ ลงฆ ชาตุ ในสันทนีติ ชาตุมาลา กล่าววอรรณการไป เป็นภูวาทิคณะ “สกก เกณฺ ลงฆ คตฺยตถา” เช่น ลงฆติ ย่อมไป, อุลงฆติ, โอลงฆติ ย่อมกระโดดไป และกล่าววอรรณการกระโดด เป็นจฺรฐาทิคณะ “ลงฆ ลงฆเน” เช่น ลงฆติ, ลงฆยติ ย่อมกระโดด แต่ในชาตวัตถสังคหะ (คาถา ๓๒๙) ใช้ ลฆิ ชาตุ เป็นภูวาทิคณะและจฺรฐาทิคณะ “ลฆิ ภูจฺ อุลงฆเ ภู คตฺยโกชโสเส จุ ทิตฺติยํ. ลฆิ ชาตุ เป็นไปในการกระโดด-เหาะ-เหิน, ลอยไป (อุลงฆ) ภู.จฺ., ในการไป-ถึง, ประพฤติอดอาหาร, ให้เหยี่ยวฉา (คตฺยโกชโสเส) ภู., ในความสว่าง-รุ่งเรือง (ทิตฺติ) จฺ.”

^๒ ในสันทนีติ ชาตุมาลา กล่าวว่า “ทิส อติสชชเน. ทิส ชาตุ เป็นไปในการแสดง, ให้อู้” เป็นภูวาทิคณะ เช่น ทิสติ, อุปทิสติ ย่อมแสดง. ในชาตฺปปทีปิกา (หน้า ๒๐๐) แปล “อติสชชเน” ว่า “จัดแจง, ตระเตรียม, จัดไว้, เตรียมตัวไว้”

คนถ แต่่ง, ร้อยกรอง	ออกเสียงท่อง ใช้ อน	(คนเถติ - อนติ)
กิริ รอย, เรียราย	สุข, สบาย ใช้ สุข	(กิริติ - สุขติ)

อฏฺจารสโม วคฺโค

อติ ถึง, เป็นไป	กำหนด, หมายถึง ใช้ อกิ	(องฺคติ - องฺกติ)
อฉิ ฤดู, ชักมา	ประหาร, ฆ่า ใช้ ขาทิ	(อญฉติ - ขนฺทติ)
อุทิ ชุ่ม, เปียก, ไหล	ไป, เป็นไป ใช้ อหิ	(อุนฺทติ - อหติ)
อติ ผูก, มัด, พัน	ตัด, แบ่ง, ปั่น ใช้ ขฺติ	(อนฺตติ - ขณฺเทติ)
วิชิ ^๑ สั่น, หวาด, ไหว	ชาติ สงสัย ใช้ มฺชิ	(สฺวิชฺชติ - มงฺชติ)
ขฺลิสฺ ^๒ ประกาศ, เกรี้ยวกราว	หลับ, มัวเมา ใช้ มฺทิ	(โฆสฺเสติ - มนฺทติ)
สฺพิ ประดับ, แต่ง	โศก, ง่อย, แห้ง ใช้ กฺฐิ	(สพฺเพติ - กุณฺจติ)
ทิสฺ ^๓ แสดง, เทศนา	ชาติ นิินทา ใช้ นิทฺ^๔	(เทสฺเสติ - นิินฺทติ)

^๑ ในชาติอุปที่ปิกา (หน้า ๓๗๖) ใช้ วิชิ, วิชี่ กล่าวอรรถกถา, ตกใจ (ภย), ไหว, สั่น (จลน) ทิ.ญ. แต่ในกัจจายนชาตุมัญชุสา (คาถา ๘๕) ใช้ วิชี่ เป็นภูวาทิคณะ, ในสัททนีติ ชาติุมาลา และ ชาติวัตถสังคหะ (คาถา ๓๖๕) ก็ใช้ วิชี่ เป็นภูวาทิคณะและทิวาทิคณะ “วิชี่ ภยจลเนสุ” เช่น เวชติ ย่อมสะดุ้ง วิชฺชติ, สฺวิชฺชติ ย่อมตกใจ, ย่อมสลดใจ

^๒ ในสัททนีติ ชาติุมาลา กล่าวว่า “ขฺลิสฺ วิสทฺทเน โฆสฺเสติ โฆสฺยติ. ขฺลิสฺ ชาติุ เป็นไปในการประกาศ, ป่าวร้อง โฆสฺเสติ, โฆสฺยติ ย่อมประกาศ, โฆโส เสียง” เป็นจฺรฐาทิคณะ

^๓ ฉบับเดิมเป็น ทิสฺ แต่ในที่นี้ใช้ ทิสฺ ตามสัททนีติ ชาติุมาลา ที่กล่าวว่า ทิสฺ ชาติุ นั้น เป็นไปในความไม่พอใจ “ทิสฺ อปฺปิตฺย” เป็นภูวาทิคณะ เช่น ฐมฺมิ เทสฺสติ. ย่อมเกลียดชัง, เป็นไปในการกล่าว, แสดง “ทิสฺ อจฺจารเณ” เป็นจฺรฐาทิคณะ เช่น เทสฺเสติ, เทสฺยติ. ย่อมกล่าว, ย่อมแสดง

^๔ ฉบับเดิมเป็น นิินฺทติ แต่ในที่นี้ใช้ นิินฺทติ เพราะในสัททนีติ ชาติุมาลา และชาติวัตถสังคหะ (คาถา ๒๑๔) ใช้รูปว่า นิินฺทติ กล่าวอรรถกถา, ตีเตียน “นิินฺทติ กุจฺฉาย” เป็นภูวาทิคณะ เช่น นิินฺทติ ย่อมตีเตียน ส่วนในกัจจายนชาตุมัญชุสา (คาถา ๓๓) ใช้ นิินฺทติ “นิินฺทติ ครหาย. นิินฺทติ ชาติุ เป็นไปในการตีเตียน” เป็นภูวาทิคณะ

เอภูนวีสติโม วคฺโค

มทฺธิ	ชมเชย, เพลิน	ธาทู เจริณฺญ ใช้ ททฺธิ	(มนุทฺทติ - ททฺทติ)
ชลฺลิตฺติ	สงวน, รักรษา	ทอ, ทอผฺฝ้า ใช้ อฺยิตฺติ ^๑	(ชฺยิตฺติ - อฺยิตฺติ)
ฉิตฺติ	ทะลฺล, ขาด	ทําให้พินาศ ใช้ ปลฺลิตฺติ	(ฉิตฺตชฺยิตฺติ - ปฺยิตฺติ)
กขิตฺติ	ธาทู สงสฺย	กลั้ว, ตกใจ ใช้ วิชิตฺติ	(กขชฺยิตฺติ - วิชชิตฺติ)
อทฺธิ	ผูก, พัน, มัด	ธาทู กํจจฺต ใช้ กิจฺจิตฺติ ^๒	(อนฺนทฺทติ - กิจฺจเจตฺติ)
ขุสฺสิตฺติ	ธาทู แข่ง, ต่า	เขลา, เนือย, ซ้า ใช้ ททฺธิ	(ขุสฺสิตฺติ - ทนฺนชฺยิตฺติ)
ภุทฺธิ ^๓	ฆ่า, ประหาร	เบียดเบียดกัน ใช้ ทิลฺลิตฺติ	(ภุทฺทชฺยิตฺติ - วิทฺธิสฺสิตฺติ)
สุจฺจิตฺติ	แห้ง, ชูบ, ซีด	จวบ, จุมพิต ใช้ จุพิตฺติ	(สุจฺจชฺยิตฺติ - จุมพิตฺติ)

วีสติโม วคฺโค

ทิตฺติ	ธาทู ในความไป	ถึง, เป็นไป ใช้ อิตฺติ	(ทิตฺตเจตฺติ - อิงฺกชฺยิตฺติ)
ชภิตฺติ	ธาทู กํจจฺต	เจียดสงัด ใช้ รทฺธิ ^๔	(ชภิตฺตชฺยิตฺติ - รทฺทติ)
จจฺจิตฺติ	โกธ, คุร่าย	ธาทู หมดไป ใช้ ปิลฺลิตฺติ ^๕	(จจฺจชฺยิตฺติ - ปิลฺลิตฺติ)

^๑ ในสัททณฺฑิตฺติ ธาทูมาลา และธาทวตฺถสํกคฺหะ ใช้รูปว่า อฺยิตฺติ “อฺยิตฺติ ตนฺนตสนฺตนาเน. อฺยิตฺติ ธาทู เป็นไปในการปั่นด้าย, ปั่นผฺฝ้า (ทอผฺฝ้า)” เป็นภวาทิกคณฺหะ เช่น อฺยิตฺติ ย่อมปั่นด้าย

^๒ กิจฺจิตฺติ มทฺททเน จ. (ธาทวตฺถสํกคฺห. ๕๔) กิจฺจิตฺติ ธาทู เป็นไปในการยํายี, ช่มชี่ เป็นจฺจรทิกคณฺหะ

^๓ ในธาทูปปทิตฺติปกกา (หน้า ๒๗๑) กล่าวว่่า ภุทฺธิ ธาทู มีอรรณฆ่า ประหาร, รวมกัน, ติดต่อกัน “ภุทฺธิ สงฆาเต” เป็นภวาทิกคณฺหะ, แต่ในสัททณฺฑิตฺติ ธาทูมาลา กล่าวว่่ามีอรรณทรวงไว้, เลี้ยงดู “ภุทฺธิ ภรณฺเณ” เป็นภวาทิกคณฺหะ, และในธาทวตฺถสํกคฺหะ (คธา ๒๗๐) กล่าวว่่ามีอรรณเลี้ยงดู, พัน-รัด “ภุทฺธิ โปสนเวรเน”

^๔ ในสัททณฺฑิตฺติ ธาทูมาลา และธาทวตฺถสํกคฺหะ (คธา ๓๑๕) กล่าวว่่า รทฺธิ ธาทู เป็นไปในการไป “รทฺธิ คตฺถยํ” เช่น รทฺทติ ย่อมไป, รโห, รทฺธิ ทิลฺล

^๕ ในธาทูปปทิตฺติปกกา (หน้า ๒๔๐) ใช้ ปิลฺลิตฺติ “ปิลฺลิตฺติ เขเป ปิลฺลิตฺติ ปิลฺลิตฺติ ให้สิ้นไป, หมดไป” เป็นจฺจรทิกคณฺหะ แต่ในสัททณฺฑิตฺติ ธาทูมาลา ใช้ ปิล “ปิล คทณฺเณ. ปิล ธาทู เป็นไปในการถือเอา” เช่น ปิลิตฺติ ย่อมถือเอา เป็นภวาทิกคณฺหะ, “ปิล เขเป. ปิล ธาทู เป็นไปในการทิง, สละ” เช่น ปิลิตฺติ, ปิลิตฺติ ย่อมสละ เป็นจฺจรทิกคณฺหะ

ชนิ ^๑ เกิด, ปราบกฏ	โคั้ง, งอ, คด ใช้ กถิ	(ชายติ - กนถติ)
จฎิ ตัดให้ขาด	ซ้ำ, ยึดขาด ใช้ กถิ	(จฎนฎติ - กนถติ)
หิถิ ไป, เทียวไป	ชาติฯ สงสัย ใช้ ทชิ ^๒	(อาหิณทติ - ทงขติ)
ปสิ ไป, เป็นไป	ชาติฯ อิ่มใจ ใช้ รุธิ ^๓	(ปิสติ - อนุรุชฌติ)
ชิธิ ^๔ ชาติฯ ลำบาก	ขโมย, ลัก ใช้ รุฎิ	(ชิชขติ - รุณฎติ)

เอกวิสตีโม วคโค

อิ ชาติฯ ในความไป	เขยกไป ใช้ ขชิ	(เอติ - ขณขติ)
รชิ เจาะ, และ แทะ	ประดับ, แต่ง ใช้ มกิ	(รณขติ - มงกติ)
ภิสิ กลัว, และ ขลาด	ดำ, บริภาษ ใช้ ภทติ	(ภีสติ - ภณทติ)
ลิตติ กระโดด, โลดไป	ชาติฯ อยากรได้ ใช้ ลิสสิ ^๕	(อาลิ่งคติ - อาลีสติ)

^๑ ในชาติบุปทีปิกา (หน้า ๑๔๖) ใช้ ชนิ “ชนิ ปาตุภาเว เกิด, ปราบกฏ ทิ.” แต่ในสัททนีติ ชาติมาลา และชาติวัตถสังคหะ (คาถา ๑๓๔) ใช้ ชนิ “ชนิ ปาตุภาวมหิ. ชนิ ชาติฯ เป็นไปในการเกิด, ปราบกฏ เป็นทิวาทิคณะ

^๒ ในสัททนีติ ชาติมาลา กล่าวว่า ทชि ชาติฯ เป็นไปในการรอบไวนานเกิน, สงสัย “ทชิ ฐชิ โฆรวาสิตะ กงชายณจ” เช่น ทงขติ. ฐขติ. ย่อมรอบไวนานเกินไป, แต่ในชาติวัตถสังคหะ (คาถา ๑๗๘) กล่าวว่า ทชิ ชาติฯ เป็นไปในการปรารณา, ชัน-ร้อง “ทชิ อิจฉาโฆรรุเต”

^๓ ในกัจจายณะ ปทรูปสัททนีติ เป็นต้น ใช้ รุช, รุธิ กล่าวอรรถปิด-ล้อม-ขัดขวาง-ห้าม “รุช, รุธิ อวารณ” เป็นรุชาทิคณะ แต่ในสัททนีติ ชาติมาลา กล่าวว่า “อนุพุโพ รุชชาติฯ อิจฉายั วตตติ. รุช ชาติฯ ที่มี อนุ เป็นบทหน้า ใช้ในความหมายว่า อิจฉา (ยินดี, ปรารณา)” เป็นทิวาทิคณะ

^๔ ในสัททนีติ ชาติมาลา กล่าวว่า ชิธิ ชาติฯ ถ้าเป็นภูวาทิคณะ กล่าวอรรถการแยกเป็นส่วน ๆ “ชิธิ อวยเว” เช่น ชินทติ ย่อมแยกเป็นส่วน ๆ ถ้าเป็นทิวาทิคณะ กล่าวอรรถลำบาก, เหน็ดเหนื่อย “ชิธิ ทินิเย” เช่น ชิชขติ ย่อมเหน็ดเหนื่อย

^๕ ในกัจจายณะชาติมัณฑุสสา (คาถา ๗๕) ใช้ ลิส ชาติฯ กล่าวอรรถปรารณา “ลิส อิจฉายั” เป็นภูวาทิคณะ, ในชาติวัตถสังคหะ (คาถา ๔๐๖) ใช้ ลิส ชาติฯ “ลิสโส ภู วอิจฉาสุ จฎุ อสพพยุชชเน, วิ วิเสเส รุ วิเสเส ทิวปยสพพยุชชเน. ลิส ชาติฯ เป็นไปในการฆ่า-เบียดเบียน, ปรารณา-อยาก เป็นภูวาทิคณะ, ในการไม่ประกอบทั้งปวง-หลงเหลืออยู่ เป็นภูวาทิคณะและจรัทติคณะ, ถ้ามี วิ เป็นบทหน้า เป็นไปในการทำให้วิเศษ-ทำให้ต่างกัน เป็นรุชาทิคณะ, ในการไม่ประกอบทั้งปวง-หลงเหลืออยู่ เป็นทิวาทิคณะ”

ก	ธาตุ เกลียด, นำซัง	เป็นตัวอย่าง ใช้ จิวิ ^๑	(โกติ - เขวติ)
กิลม	เหนียว, ลำบาก	ขโมย, ลัก ใช้ คณจ	(กิลมติ - คณจติ)
คจุ	ลัก, ขโมย	รด, ราว, ไปรย ใช้ เกว	(โคจติ - เกวติ)
จิวิ ^๒	ประมาท, มัวเมา	คั่น, และ เกา ใช้ กณช ^๓	(ชีวติ - กณชวติ)

เตวีสติโม วคโค

อส	ซึม, ไหลไป	เซาะ, เจาะ, ไช ใช้ ขน	(อสณาติ - ขนติ)
เขว	เสพ, รับใช้	ไป, เป็นไป ใช้ ธัส	(เขวติ - ธัสติ)
คห	ปิด, ระวัง	ชำระ, ซัก, ล้าง ใช้ โธว	(คหติ - โธวติ)
ช	ธาตุ แล่น, เร็ว, ปราด	ดำ, บริภาษ ใช้ เทฏ	(ชวติ - เทฏติ)
นิส	ราว, รด, ไปรย	ลัก, ขโมย ใช้ กช	(เนสติ - โกชติ)
จ	ธาตุ เคลื่อน, แตก, ดับ	ตื่น, หมดหลับ ใช้ ทาท	(จวติ - ทาทติ)
ทาส	ถวาย, ให้	เคลื่อน, และ ไหว ใช้ เจล	(ทาสติ - เจลติ)
ณม	เผา, และ ไหม้	ไป, เทียวไป ใช้ เชส	(ณมติ - เชสติ)

^{๑-๒} จิวิ ธาตุ ในสัททนิติ ธาตุมาลา กล่าวว่า เป็นภูวาทิคณะ มีอรรถแสดง, อ้างถึง, เป็นตัวอย่าง “จิวิ นิทสสนเน” เช่น เขวติ ย่อมแสดง, และมีอรรถมัวเมา “จิวิ มเท” เช่น ชิวติ ย่อมเมา, ถ้าเป็น ทิวาทิคณะ ก็มีอรรถแสดง “จิวิ นิทสสนเน” เช่น จิพพติ ย่อมแสดง

^๓ รูปว่า กณช นี้ พบในธาตุปทีปิกา ฉบับเพิ่มเติม (หน้า ๑๖) ว่า “กณช กณชว กณชว กณชวเน กณชวติ กณชวติ กณชวติ คั่น, เกา ฎ. ฐ. ฐ. ฐ. แต่ในธาตุวัตถสังคหะ (คาถา ๔๑) ใช้ กณช ธาตุ กล่าวอรรถการกำหนด, ตัด “กณโช ปริจเฉเท จ เนทเน” เป็นภูวาทิคณะ ส่วนในกัจจายน-ธาตุมัชฌูสา ใช้ กช ธาตุ กล่าวอรรถแตก-ทำลาย, ตัด-เหมือน “กช เนเท, กช เกเท”

^๔ ในสัททนิติ ธาตุมาลา และธาตุวัตถสังคหะ (คาถา ๑๐๑) ใช้รูปว่า คห “คห สัรรณ. คห ธาตุ เป็นไปในการสำรวม, ปิดบัง” เป็นภูวาทิคณะ เช่น คหติ, นิคคหติ ย่อมปกปิด

^๕ ณม ธาตุ ในสัททนิติ ธาตุมาลา กล่าวว่า “ณม อทเน. ณม ธาตุ เป็นไปในการกิน, บริโภค” เป็นภูวาทิคณะ เช่น ณมติ ย่อมกิน และในธาตุวัตถสังคหะ (คาถา ๑๔๒) กล่าวว่า “ณม ทาทะ จ ภกชณ. ณม ธาตุ เป็นไปในความเร้าร้อน, เผาไหม้ และการกิน”

จตุวิสติโม วกุโค

จฺ ชาติ ตัด, บั่น, ทอน	ขอ, วิงวอน ใช้ ธนุ	(โฉติ - ธนียติ)
ตฺ แผ่, กว้างขวาง	ส่องสว่าง ใช้ ภาสุ	(ตโนติ - ปภาเสติ)
เยสุ ขยัน, หมั่น	หมุ่น, บั่น, หั่น ใช้ ภมฺ	(เยเสติ - ปริพภมฺติ)
สฺ ถวายเป็นให้	ประพฤติ, เป็นไป ใช้ วตฺ	(สนติ - ปวตฺตติ)
ภฺ ^๑ ชาติ กล่าวว่	รินเรียง, ร่า ใช้ สธฺ	(ภฺสติ - สธฺติ)
เทวฺ ^๒ ปลิว, ลอยไป	เผา, ร้อน, ไหม้ ใช้ ปุสฺ	(เทเวติ - โปเสติ)
เวสุ ในความให้	นำปราศไป ใช้ หนฺ ^๓	(เวจฺจติ - หนฺติ)
ธฺ ชาติ สั่น, สะบัด	นับถือ, วัต ใช้ มาหฺ	(ธฺนาติ - มาหฺติ)

ปณฺจวิสติโม วกุโค

ขา ชาติ ประภาศ, แสดง	รู้จริง, รู้แจ้ง ใช้ วิท	(ขายติ - วิทติ)
ตา, เต เลี้ยง, ต้านทาน	มัด, ผูก, พัน ใช้ นห	(ตายนติ - สนนฺยหฺติ)
วา ชาติ ไป, เป็นไป	เป่า, ก่อไฟ ใช้ ธม	(วายนติ - ธมฺติ)
ธา ชาติ ทรง, รั้งไว้	กล่าว, อธิบาย ใช้ กถ	(ทธาติ - กเถติ)

^๑ ภฺ ชาติ ในชาตฺตฺปทีปิกา (หน้า ๒๖๓) กล่าวว่ “ภฺ (ปฺ) อวสฺสเน ภฺสติ, (ปฺ) วากล่าว (?) ภู.” แต่ในสัททนีติ ชาตฺตฺมาลา คัมภีร์หลักบาลีมหาไวยากรณ์ (หน้า ๔๘๖) ท่านแปล อวสฺสนว่ ห้อยย้อย

^๒ เทวฺ ชาติ ในสัททนีติ ชาตฺตฺมาลา กล่าวว่ เป็นภฺวาทิกณะ ใช้ในอรรถกรรํครวญ-รํพัน “เทวฺ เทวเทวเน” เช่น เทเวติ ย่อมครรํครวญ, และอรรถลอยไป “เทวฺ ปฺลุตฺคฺติย” เช่น เทเวติ ย่อมลอยไป

^๓ ในชาตฺตฺปทีปิกา (หน้า ๔๒๘) กล่าวว่ “หนฺ อปณฺยเน (อนาลาปกรณ) หนฺติ หนฺเต นำปราศ, เลิกถอน, ไม่พุดถึง, ยกเลิก” แต่ในสัททนีติชาตฺตฺมาลา คัมภีร์หลักบาลีมหาไวยากรณ์ (หน้า ๖๘๕) กล่าวว่ “หนฺ อปณฺยเน ไม่กล่าว” และเชิงอรรถกล่าวว่ “คำว่ อปณฺยเน สำเร็จรูปมาจาก อ (ไม่) + ปณฺยเน (พุด) ที่มาจาก ปณฺ ชาติ + ญย ปัจจัย + ญ ปัจจัย ดังข้อความในคัมภีร์นี้ว่ ปณฺ พยวหาเร ฤตฺยญจ (ปณฺ ชาติ ใช้ในความหมายว่ พุด, สรรเสริญ) ฉบับฉฺฉฺฐสังคายนามีรูปว่ หนฺ อปณฺยเน ตามนัยนี้ แปลว่ นำออก แต่รูปนี้ไม่สอดคล้องกับอธิบายที่กล่าวว่ อปณฺยเน อนาลาปกรณฺ นิพพจนตากรณฺ (อปณฺยเน คือ การไม่กล่าว, การกระทำการพุดไม่ชัด) ดังนั้น อรรถว่ อปณฺยเน จึงเหมาะสมกว่

ปี ^๑	ธาตุ อิ่มใจ, ดีใจ	อภิวาท, กราบไหว้ ใช้	วนท	(ปิณาติ - อภิววนทติ)
แฉ	ธาตุ ตัด, บั่น, ทอน	ปิด, บัง, ซ่อน ใช้	หาส ^๒	(ฉียติ - หสสติ)
แฉ	ธาตุ เฟ่ง, พิจารณ์	เปียน, ปีบคั้น ใช้	ปีฬ	(นิชฌมายติ - ปีเพติ)
เจ	ธาตุ โปกก, และ พัน	พยายาม, ขยั้น ใช้	ฆฏ	(จายติ - ฆฏเทติ)
เซ	ธาตุ สิ้น, กษัย	ไป, เป็นไป ใช้	วย	(ชียติ - วยติ)
เป	ธาตุ เจริญ, รุ่งเรือง	หลุด, ปลด, เปลื้อง ใช้	โมกข	(เปยติ - โมกขติ)
เส ^๓	ธาตุ เสื่อม, สิ้นไป	ประสพ, ได้ ใช้	วิท	(สายติ - วินทติ)
เว	ธาตุ หมด, ผาก, แห้ง	กล่าว, ชี้แจง ใช้	ปจ	(วายติ - ปจติ)

สงเขปโต ธาตุอาขยานํ นิฏจิตํ.

ธาตุสทโท ชินมเต อิตถิลิงคตตเน มโต

สตุเถ पुलिङ्कभावस्मि กจจายนมเต ทวิสุ. (นีติ.ปท.)

ธาตุ ศัพท์ ปรากฎในความเป็น อิตถิลิงค์ ในพระดำรัส

ที่เป็นมติของพระชินเจ้า ส่วนในคัมภีร์สันสกฤตปรากฏในความเป็น

ปุงลิงค์ ตามมติของกัจจายนไวยากรณ์ปรากฏใน ลิงค์ทั้งสอง.

^๑ ในสัททนีติ ธาตุมาลา กล่าวว่า ปี ธาตุ เป็นสวาทิกณะ กล่าวอรรถความอิ่มใจ “ปี ปีติย” เช่น ปีโณติ, ปิณาติ ย่อมอิ่มใจ และเป็นกียาทิกณะ กล่าวอรรถความเอิบอิ่มและยินดี “ปี ตปฺปน-กนฺตีสุ” เช่น ปิณาติ ย่อมเอิบอิ่ม

^๒ ในธาตุปฺปทีปิกา (หน้า ๔๓๔) ใ้รู้ปว่า หาสุ “หาสุ อาลึงเค (อุปฺคฺุหน) หสสติ [ปิดบัง, ซ่อนเร้น] ฎ.” และสรุปลเชิงอรรถว่า “ตั้งนั้น หาสุ ธาตุนี้ จึงเป็นไปในอรรถว่า สวมกอด, กอดรัด”, ส่วนในสัททนีติ ธาตุมาลา ใ้ หสุ “หสุ อาลึงเค. หสุ ธาตุ เป็นไปในการกอด” และในธาตุวัตถ-สังคหะ (คาถา ๔๒๕) ใ้ หสสุ “หสสุ หาสเ อลึงเปปี จ. หสสุ ธาตุ เป็นไปในการหัวเราะ, รื่นเริง, พุดปด”

^๓ เส คติปากขเย. (ธาตุวัตถสงคห ๔๑๗). เส ธาตุ เป็นไปในการไป (คติ), การหุง-ต้ม (ปาก), ความสิ้นไป (ขย) เป็นฎวาทิกณะ เช่น เสติ ย่อมไป, เสติ ย่อมหุง, สายติ ย่อมสิ้นไป

ภุกรา สพฺพธาตฺวตฺถพฺยาปกา.

(ปริภาสา)

ภุ และ กร ธาตุ แผ่ไปสู่ความหมายของธาตุทั้งปวง

เย คตฺยตฺถา เต พุทฺธยตฺถา ปวตฺติปาปฺณตฺถกา.

(ธาทวตฺถสงฺคห. ๑๙)

ธาตุเหล่านี้ มีอรรถว่า “ไป” ธาตุเหล่านี้ มีอรรถว่า “รู้, เป็นไป, และ ถึง” ได้อีกด้วย

กิริยาวาจิตฺตมาขยาตุํ

ปฺลิตฺโธ ปทสฺสิโต

ปโยคโตณฺเณ วิณฺเณยยา

อนฺเณตฺถา หิ ธาตฺโว.

(มฺุคฺโพธฺฐี. ๑๐)

อรรถที่ประจักษ์ [ของธาตุ] ท่านแสดงไว้เพื่อกล่าวว่า
ธาตุเป็นศัพท์แสดงกิริยา อรรถอื่นพึงทราบตาม
อุทาหรณ์ เพราะธาตุทั้งหลายมีอรรถมาก